

ליקוט פאה לעני

הרב יעקב מדן

שאלות מנחות לדפי המקורות ולשיעור הכללי

- א. מהי מחלוקת התנאים (רבי אליעזר וחכמים) בסוגיה בבבא מציעא; על פי רבי יהושע בן לוי ועל פי רב נחמן.
- ב. מהי המחלוקת ביניהם בסוגיה בגיטין על פי רב חסדא ועל פי אמימר או רב פפא.
- ג. מהי המחלוקת ביניהם בירושלמי בפאה על פי רבי יהושע בן לוי (שלא כדעתו בבבלי), על פי רבי זעירא (זירא) ועל פי רבי רדיפה. מהי המחלוקת העקרונית בין הירושלמי לבבלי בסוגיה זו.
- ד. מהי המחלוקת בין הרא"ש (על המשנה בפאה) ורש"י בסוגייתנו. במה חולקים רעק"א והגרי"ד סולובייצ'יק על הרא"ש ומה ההבדל בין רעק"א לגרי"ד.
- ה. הגדר את חידושו העקרוני של הגר"ח.

א. דרשות הפסוקים והסוגיות העיקריות

ויקרא פרק יט, ט-י

וּבְקִצְרְכֶם אֶת־קִצִּיר אֲרָצְכֶם לֹא תִכְלֶה פָּאת שְׂדֶךְ לַקֹּצֵר וְלִקְט קִצִּירָהּ לֹא תִלְקֹט: וְכִרְמָהּ לֹא תַעֲלֹל וּפְרִט פְּרִמָּהּ לֹא תִלְקֹט לְעֹנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם:

ויקרא כ"ג, כב

וּבְקִצְרְכֶם אֶת־קִצִּיר אֲרָצְכֶם לֹא־תִכְלֶה פָּאת שְׂדֶךְ בְּקִצְרָהּ וְלִקְט קִצִּירָהּ לֹא תִלְקֹט לְעֹנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם

בבא מציעא ט', ב: 'גמרא תנן התם... מתניתין דאמר תחילה'. רש"י ד"ה 'מי שליקט א הפאה'.

גיטין י"א, ב עד י"ב, א 'אמר רב חסדא... להזהיר עני על שלו'. שם תד"ה 'אלא דכתיב'.

חולין דף קלא עמוד ב

וכולן אין בהן טובת הנאה לבעלים, מאי טעמא? עזיבה כתיבא בהו, ואפי' עני שבישראל מוציאין אותו מידו, דכתיב: ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אותם - **להזהיר עני על שלו**.

ירושלמי פאה פרק ד הלכה ו

מתני' מי שליקט פאה ואמר הרי זו לפלוני ר"א אומר זכה וחכמים אומרים יתננה לעני הנמצא ראשון... גמ' ריב"ל אמר בבעל הבית עשיר נחלקו אבל בבעל הבית עני מאחר שהוא ראוי ליטול זכה.

אמר ר' זעירא ר"א ורבי יוחנן וריב"ל שלשתן אמרו דבר אחד ר"א דאמר ר"ז בשם ר"א אדם זוכה לחברו במציאה רבי יוחנן דתנינן תמן מציאת בנו ובתו הקטנים עבדו ושפחתו הכנעניים מציאת אשתו הרי אלו שלו מציאת בנו ובתו הגדולים ועבדו ושפחתו העבריים מציאת אשתו שגירשה אף על פי שלא נתן לה כתובה הרי אלו שלהם ואמר ר' יוחנן כשאין טפולין לאביהם

אבל אם היו טפולין לאביהם מציאותן שלו ריב"ל דריב"ל אמר בבע"ה עשיר נחלקו אבל בבע"ה עני מאחר שהוא ראוי ליטול זכה

ר' רדיפה אמר איתפלגין ר' יונה ור' יוסי חד אמר הראוי ליטול זכה וחרנא אמר הראוי ליתן זכה מאן דמר הראוי ליתן כ"ש ליטול ומאן דמר הראוי ליטול אבל ליתן לא

מתניתא פליגא על מ"ד הראוי ליטול זכה דתנינן תמן תן (אולי צ"ל התקבל) גט זה לאשתי שכן ראוי לקבל גט בתו ושטר שחרור זה לעבדי שכן ראוי לקבל גט שחרורו ותנינן התקבל גט זה לאשתי או או הולך גט זה לאשתי אם רצה להחזיר יחזיר והעבד ראוי להוליך הוא את הגט? פתר לה לצדדין

והא מתניתא פליגי על מ"ד **ה** הראוי ליטול זכה דתנינן תמן עישור שאני עתיד למוד נתון לעקיבה בן יוסף ומקומו מושכר לו ור"ע ראוי ליטול? הוא פתר לה קודם שהעשיר ואפי' תימר משהעשיר תיפתר כשהי' פרנס ויד הפרנס כיד העני מילתי' דריב"ל אמרה הראוי ליטול זכה דאמר ריב"ל בבע"ה עשיר נחלקו אבל בבע"ה עני מתוך שהוא ראוי ליטול זכה.

ירושלמי מעשר שני פרק ה הלכה ד (לפי גרסת הגר"א וכן מהר"א פולדא ושדה יהושע)

רבי רדיפה אמר איתפלגון רבי ירמיה ורבי יוסי חד אמר הראוי ליטול זכה וחרנא אמר אפילו הראוי ליתן זכה. מ"ד הראוי ליתן זכה כל שכן ראוי ליטול. ומאן דאמר הראוי ליטול הא ליתן לא. מתני' פליגא על מ"ד הראוי ליטול זכה אבל ליתן לא. דתמן תנינן האומר תן גט זה לאשתי בסופה של המשנה האיש הוא שליח קבלה של האשה. שכן ראוי הוא לקבל גט בתו ושטר שיחרור זה לעבדי שכן הוא ראוי לקבל שטר שיחרורו. ותנינן התקבל גט זה לאשתי או הולך גט זה לאשתי אם רצה להחזיר יחזיר והעבד ראוי להוליך את הגט. פתר לה לצדדין היא מתניתא פליגא על מאן דאמר **ה** הראוי ליטול זכה דתנינן תמן עישור אחר שאני עתיד למוד נתון לעקיבה בן יוסף כדי שיזכה בו לעניים ומושכר לו מקומו ורבי עקיבה ראוי הוא ליטול. פתר לה עד שלא העשיר. ואפילו תימר משהעשיר תפתר שהיה פרנס ויד הפרנס כיד העני. מילתיה דרבי יהושע בן לוי אמרה הראוי ליטול זכה לרבנן דרבי יהושע בן לוי אמר בבעל הבית עשיר נחלקו אבל בבעל הבית עני מאחר שהוא ראוי ליטול זכה:

גיטין פרק ו משנה א

האומר התקבל גט זה לאשתי או הולך גט זה לאשתי אם רצה לחזור יחזור האשה שאמרה התקבל לי גטי אם רצה לחזור לא יחזור לפיכך אם אמר לו הבעל אי אפשר שתקבל לה אלא הולך ותן לה אם רצה לחזור יחזור.

ספרא קדושים פרשה א' ו

לא תלקט לעני לא תסייע את העני, **לא תלקט הזהיר את העני בשלו.**

ב. משניות (וברייתות) במסכת פאה

פרק ד' הלכה ו (הובא בירושלמי לעיל).

פרק ד משנה ט מי שלקט את הפאה ואמר הרי זו לאיש פלוני עני ר' אליעזר אומר זכה לו וחכמים אומרים יתננה לעני שנמצא ראשון

רא"ש פאה פרק ד משנה ט

ורש"י ז"ל פירש בפ"ק דמציעא דמיירי במלקט בשדה אדם אחר אבל בשדהו לא שייך מגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה דאף עני מזהר על שלו, ולקמן בפ"ה לא משמע כפירושו של רש"י ז"ל גבי שבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו א"ר אליעזר האיך העני מחליף דבר שלא ברשותו וקאמר עלה בירושלמי מחלפא שיטתיה דר' אליעזר תמן הוא אומר זכה לו וכא הוא אמר כן ומסיק דלדבריהם קאמר להו, משמע דבעל השדה גופיה יכול לזכות בה בשביל עניים, **וכן נראה לי דאי מפקיר נכסיה גם אותה שדה מופקרת ויכול לזכות בה לעצמו:**

פרק ה משנה ב שבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו א"ר אליעזר וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא ברשותו אלא מזכה את העני בכל הגדיש ומעשר שבולת אחת ונותן לו:

ירושלמי פרק ה הלכה ב

והתני ר"ז רבי אבהו בשם רבי יוחנן מחלפת שיטתיה דרבי אליעזר תמן הוא אמר זכה לו וכא אמר הכין בשיטתן השיבן בשיטתן דאתון אמרתון על ידי חילופין היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא ברשותו אלא מזכה את העני בכל הגדיש ומעשר שיבולת אחת ונותן לו:

פרק ה משנה ה המקבל שדה לקצור אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני אמר רבי יהודה אימתי בזמן שקבל ממנו למחצה לשליש ולרביע אבל אם א"ל שליש מה שאתה קוצר שלך מותר בלקט ובשכחה ובפאה ואסור במעשר עני:

פרק ד משנה ו-ז עובד כוכבים שקצר את שדהו ואחר כך נתגייר פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה רבי יהודה מחייב בשכחה שאין השכחה אלא בשעת העמור: הקדיש קמה ופדה קמה חייב עומרין ופדה עומרין חייב קמה ופדה עומרין פטורה שבשעת חובתה הייתה פטורה:

בבא קמא דף צד עמוד א

דתניא: מצות פאה להפריש מן הקמה, לא הפריש מן הקמה - מפריש מן העומרים, לא הפריש מן העומרים - מפריש מן הכרי עד שלא מרחו, מרחו - מעשר ונותן לו; משום ר' ישמעאל אמרו: אף מפריש מן העיסה ונותן לו.

בבא קמא דף צד עמוד א

לרבנן תעזוב יתירא דכתב רחמנא למה לי? מבעי ליה לכדתניא: המפקיר כרמו, והשכים לבקר ובצרו - חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה, ופטור מן המעשר.

תוספתא פרק ב הלכה ט גוי שמכר קמתו לישראל לקצור חייב בפאה ישראל שמכר קמתו לגוי פטור מן הפאה

פרק ה משנה ד בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני יטול וכשיחזור לביתו ישלם דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים עני היה באותה שעה:

ג. מפרשים

ריטב"א גיטין דף יא עמוד ב

ומיהו לפי מה שאמרו בירושלמי אפילו בבעל הבית גופיה אפשר לפרשו, דהתם פירש דכי אמרינן מגו דזכי לנפשיה היינו מתוך שהוא זוכה במתנות עניים זוכה לעניים אף בפאה זו אף על פי שאינו יכול לזכות בפאה זו דהא שלו הוא והתורה הזהירנו על שלו.

ריטב"א בבא מציעא דף ט עמוד ב עד י עמוד א

ונראה לי כי רש"י סובר דגזרת הכתוב היא שיהא העני מוזהר על שלו לעולם מכיון שבא לכלל פאה דהא תלמודא הוא דמפקיר כרמו ולמחר השכים ובצרו שורת הדין שיהא פטור מן הפאה דהא הפקר פטור מן הפאה אלא דכתב רחמנא תעזוב יתירה כדאיתא פרק הגוזל להזהירו וגזירת הכתוב היא שלא להפקיע תורת פאה הכא נמי לא שנא....

ומיהו בירושלמי משמע דמתני' סתמא היא בין בבעל השדה ובין באיניש דעלמא, דאפילו בעל השדה כל שהוא עני **וראוי ליטול בפאה דעלמא** שפיר קרינן ביה דהא חזיא ליה ואי בעי זכי בה לנפשיה, דהא ראוי הוא לזכות בה אלא דרחמנא חייביה למיהבה לעני מפני שהיתה שלו, הילכך שפיר מצינן למימר דמיגו דאי בעי זכי לנפשיה כדי ליתנה לעני זכי בה נמי מעיקרא לחבריה עני.

שו"ת רדב"ז חלק א סימן תז

י"ד מגו מענין לענין לא אמרינן כגון עני שיש לו שדה ולקט את הפאה ואמר לפלוני עני נותנה לעני ראשון ולא אמרינן מגו דזכי לנפשיה בפאה של אחרים זכי בפאה ידידה לצורך פלוני עני. והירושלמי חולק בזה ואומר דזכה פלוני בהאי מגו.

שמ"ק בבא מציעא ט', ב בשם הרדב"ז

וזה לשון מ"ה נר"ו: מי שליטת את הפאה וכו' כתב רש"י אדם בעלמא שאינו בעל השדה דאי בעל השדה ליכא מיגו דעני נמי מחייב בפאה. ואם תאמר אפילו בבעל השדה מצינן לאוקמה מיגו דזכי לנפשיה בפאה של אחרים זכי נמי בהאי לצורך עניים

אחרים והכי איתא בירושלמי. ויש לומר שרש"י לא רצה לפרש כן משום דלא אמרינן מיגו מענין לענין דלא אמרינן מיגו דזכי לנפשיה בפאה של אחרים יזכה בפאה זו לצורך עניים אחרים...
אלא לעולם לא מצינן לאוקומי בבעל השדה דכיון דבשעת שלקט אותו וקרא עליו שם פאה של שדהו שוב לא מצי זכי לנפשיה אפילו אי מפקר לכולהו נכסיה שהרי פאת שדהו נקראת לעולם ואזלינן בתר זמן לקיטתו ולא בתר זמן אכילתו.

תוספות רעק"א למשניות פאה ד', ט

תוי"ט: או אף בעל השדה עצמו. לענ"ד תמוה, דאיך שייך לומר בזה מיגו דאי בעי מפקיר לנכסיה ולא הוה בעל השדה. מ"מ בשעה שקצר היה בעל השדה ונאסר לו ליטול, ומה בכך שהפקיר עתה, הא כבר מוזהר ב'לא תלקט'... דאף אי נימא כן דבאינו חוזר בו משדה לא מקרי בעל השדה היינו בהפקיר השדה קודם קצירה דבעידן קצירה לא היה בעל השדה ולא חל עליו חיובא דלא תלקט. אבל הכא, אי מפקיר נכסיו עתה, מ"מ כיוון דבשעת קצירה לא היה הפקר, ובעידן חיובא דמתנות עניים היה בעל השדה, קיימא האזהרה דלא תלקט.

הגרי"ד, שיעורים למסכת פאה י"ד ע"מ ש"כ:

ומשמע מדבריו (=של רעק"א) דבאמת במה שמפקיר עתה את השדה על ידי זה הפאה אינו שלו, אלא דההפקר אינו מועיל השתא, דכיוון דכבר הוזהר ב'לא תלקט' תו לא פקע מיניה הך איסורא. ולכאורה עדיפא מיניה הו"ל לאקשויי, דאיך נעשה כלל על ידי הפקר אינו שלו דהרי לחיוב פאה לא בעינן קרקע דהא בלקח קמה ג"כ חייב בפאה ואפילו נכרי שמכר קמתו לישראל חייב הלוקח ליתן פאה וכדאיתא בתוספתא פ"ב דפאה הלכה ט, וא"כ מה שהפקיר הקרקע אינו מעלה ואינו מוריד לענין זה, ובהפקיר גם הקציר פשיטא דלא נעשה הפאה שהפריש מכבר אינו שלו, דלאחר ההפרשה לא בעינן כלל שיהיה הקציר קיים, דאטו אם נשרף הקציר או אכלו לאחר ההפרשה יהיה מותר לו ללקט הפאה?! וא"כ מה בכך שהפקיר הקציר, ועיין בר"ש כאן דגם בלקט שייך מיגו דאי בעי מפקיר להו לנכסיה, ובזה ודאי קשה דאין שייכות ללקט עם שאר הקציר, דמה שנופל בשעת קצירה הוא לקט ידידיה ומה הועיל בזה שהפקיר את הקציר לאחר הקצירה, וצ"ע.

גר"ח בבא מציעא ט', ב

מי שלקט את הפאה ואמר הרי זו לפלוני עני ר' אליעזר אומר זכה לו וחכמים אומרים יתננה לעני הנמצא ראשון, ופירש"י בדברי ר"א דאמר זכה לו, דמיירי באדם בעלמא שאינו בעל השדה, דאי בבעל השדה לא אמר ר"א זכה לו דליכא למימר מיגו דזכי לנפשיה, דאפילו הוא עני מוזהר הוא שלא ללקט פאה משדה שלו וכדאמרינן לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו, עכ"ד, והר"ש (פ"ד דפאה מ"ט) הקשה על פירש"י מפאה (פ"ה מ"ב) דאיתא שם שבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו, אמר ר"א וכי האיד העני הזה מחליף דבר שלא בא לרשותו, ואיתא בירושלמי (ה"ב) דר"א לדבריהם דרבנן קאמר דלדידיה מצי לזכות עבור העני, הרי דלר"א גם בעה"ב יכול לזכות עבור העני.

וצ"ל בשיטת רש"י דבאדם בעלמא שמלקט לקט שלא כדין איכא משום דין גזל עניים אבל בבעה"ב דליקט מלבד דאיכא דין גזל עניים, איכא עוד דין איסור דעובר על העשה דלעני ולגר תעזוב אותם ולא דלא תלקט, ודעת רש"י דמיגו דאי בעי מפקיר נכסיו לא מהני אלא לדין גזל דעל דין ממון שייך מיגו, ומיקרי דיש לו זכות ע"י המיגו, אבל לדין איסור לא שייך המיגו, ולהכי פירש רש"י דאיירי באדם בעלמא דגביה שייך מיגו, אבל בבעה"ב לא מהני מיגו משום האיסור דלא תלקט.

ולפי"ז הרי ניחא קושיית הר"ש (=ממשנת שיבולת) דהתם הא איירי בשיבולת לקט שנתערבה, דהאיסור שבה בטל ברוב, כדין כל תערובת איסור בהיתר ופקע מיניה האיסור דלא תלקט, אלא דהדין ממון של עניים לא בטל מיניה, והלא כן מבואר בביצה (לח ע"ב) דאם איכא על הדבר שנתערב שני דינים ממון ואיסור אף על פי שהדין ממון לא בטל מ"מ הדין איסור שבו בטל ברוב, וע"כ שפיר דומה כאן בעה"ב לאדם בעלמא כיון דאין עוד האיסור דלא תלקט ונשאר רק דין ממון, וע"ז מהני המיגו כמו באדם בעלמא.

ציטוט וחיזוק

ר' צדוק הכהן מלובלין - צדקת הצדיק אות לח

למד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז (ברכות ד' א) ורצה לומר אף בדברים הברורים במחשבה כשבאים לגילוי שהוא הלשון המוציא לפועל מה שבכח בלב יהיו תלויים בספק כי האדם עלול הטעויות ולכן צריך שכל גילוי מעשיו יהיו דברים מבוררים לכל ולא מה שמבורר רק לו במחשבתו. אבל במחשבתו יכול לחשוב אף דברים המבוררים רק לו ובכגון זה ליבא לפומא לא גליא: